

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Харківський державний університет харчування та торгівлі

ХІМІЯ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СИРОВИНИ Й МАТЕРІАЛІВ

Розділ 2. Фізична хімія сировини та товарів

Візуальне супроводження курсу
для студентів спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля
та біржова діяльність»

Харків
ХДУХТ
2017

Візуальне супроводження курсу «Хімія та методи дослідження сировини й матеріалів. Розділ 2. Фізична хімія сировини та товарів» для студентів спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» [Електронний ресурс] / укладач Н. О. Отрошко. – Електрон. дані. – Х.: ХДУХТ, 2017. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM); 12 см. – Назва з тит. екрана.

Укладач канд. хім. наук, доц. Н. О. Отрошко

Рецензент: канд. техн. наук, доц. О. Ф. Аксьонова

Кафедра хімії, мікробіології та гігієни харчування

Схвалено методичною комісією вищого навчального закладу за спеціальністю 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»
(шифр, назва)

Протокол від «19» червня 2017 року № 5

Схвалено вченою радою ХДУХТ

Протокол від «03» липня 2017 року № 16

Схвалено редакційно-видавничою радою ХДУХТ

Протокол від «30» червня 2017 року № 6

© Отрошко Н. О., укладач, 2017

© Харківський державний університет
харчування та торгівлі, 2017

Фізична хімія сировини та товарів

Фізична хімія – наука, що пояснює хімічні явища та встановлює їх закономірності на основі загальних принципів фізики.

Фізична хімія розглядає дві основні групи питань:

1. Вивчення будови і властивостей речовин і його складових частин;
2. Вивчення процесів взаємодії речовин.

Основи хімічної термодинаміки. Термохімія

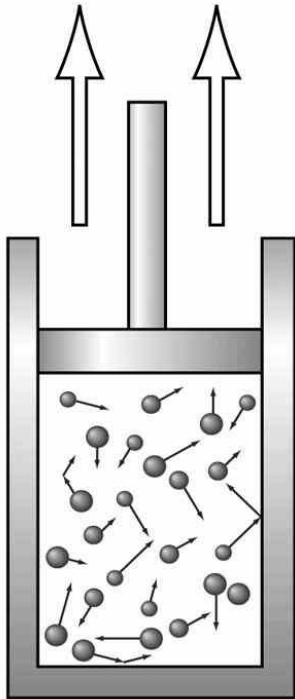
Форми обміну енергією
Передача теплоти

$$Q = mc_{\text{пит}}\Delta T$$

Основи хімічної термодинаміки. Термохімія

Форми обміну енергією
Виконання роботи

Робота, яку виконує система при розширенні

$$A = -p\Delta V$$

Знак "–" відповідає тому, що робота виконується системою, а отже, втрачає енергію.

Основи хімічної термодинаміки. Термохімія

Перший закон термодинаміки (Закон зберігання енергії)

Енергія не може безслідно зникати або з нічого виникати; під час енергетичних перетворень одні види енергії переходять в інші в строго еквівалентних співвідношеннях.

Повна енергія ізольованою системи постійна.

Вічний рушій першого роду, тобто машина, що працює без приводу енергії, є неможливим.

Основи хімічної термодинаміки. Термохімія

Перший закон термодинаміки (Закон зберігання енергії)

Зміна внутрішньої енергії системи дорівнює кількості теплоти, що отримала система, мінус кількість роботи, що система виконала проти зовнішніх сил.

Для кінцевого процесу

$$\Delta U = Q - A$$

Для нескінченно малого зміни стану системи

$$dU = \delta Q - \delta A$$

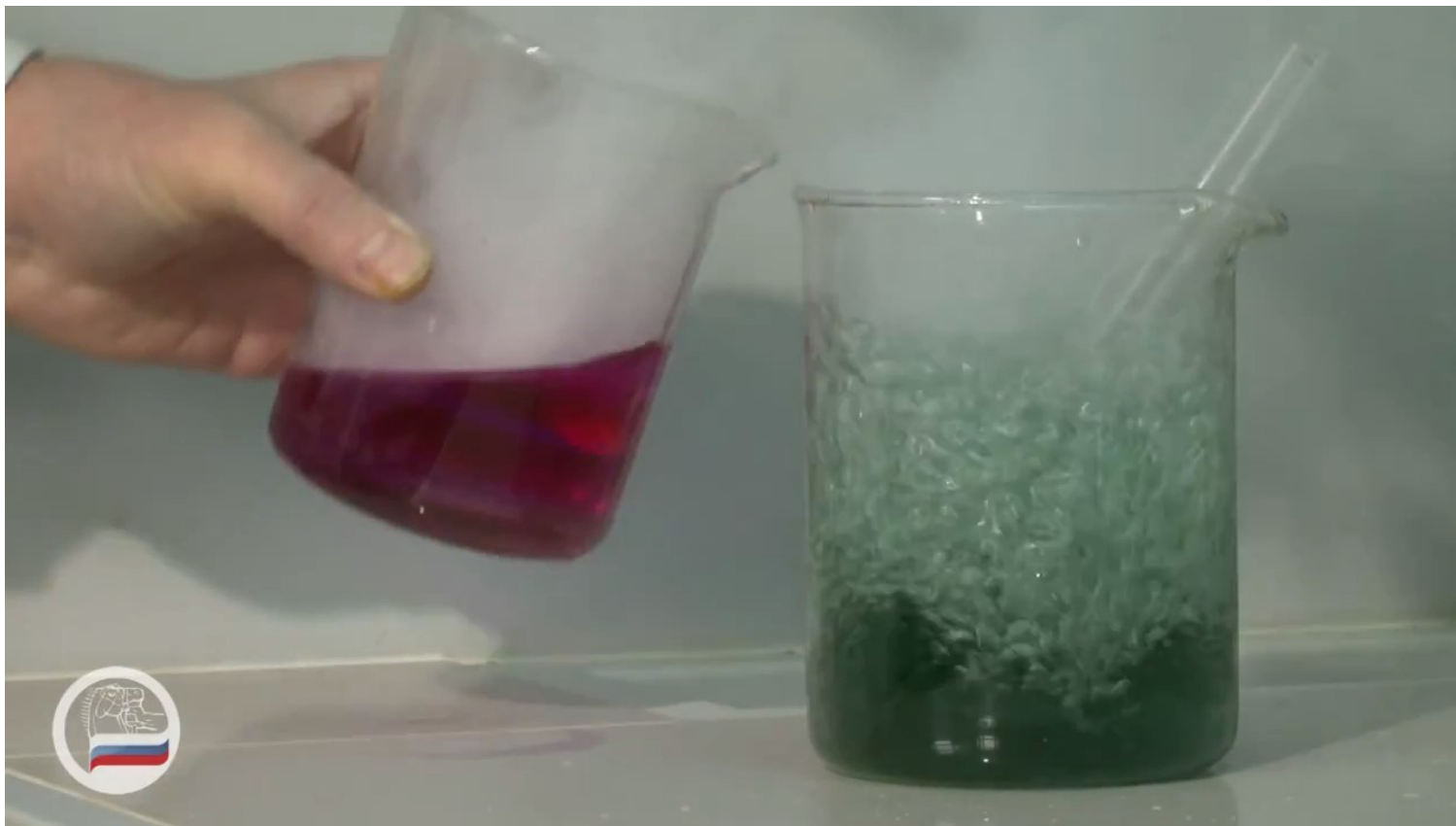
Основи хімічної термодинаміки. Термохімія

Ендотермічний процес

Основи хімічної термодинаміки. Термохімія

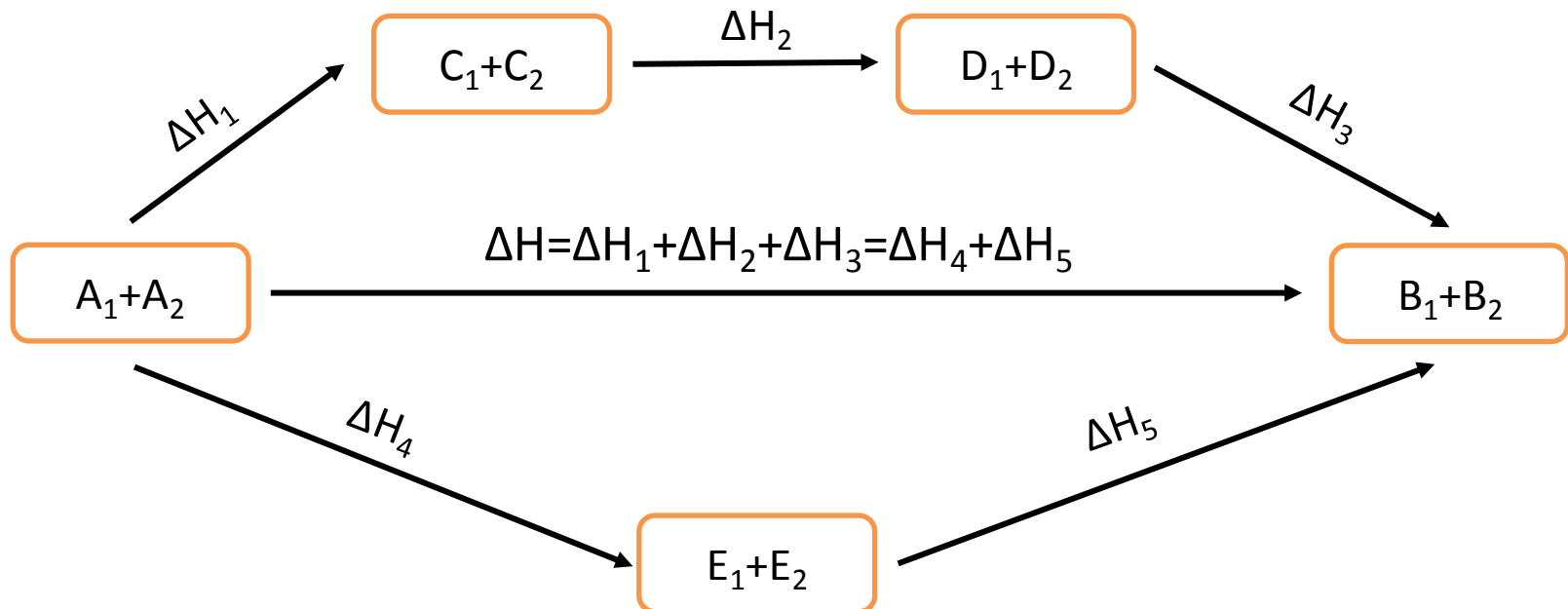
Екзотермічний процес

Основи хімічної термодинаміки. Термохімія

Закон Гесса

Тепловий ефект хімічної реакції не залежить від шляху протікання процесу (проміжних реакцій), а залежить лише від природи і стану реагуючих речовин і продуктів реакції.

Основи хімічної термодинаміки. Термохімія

Другий закон термодинаміки

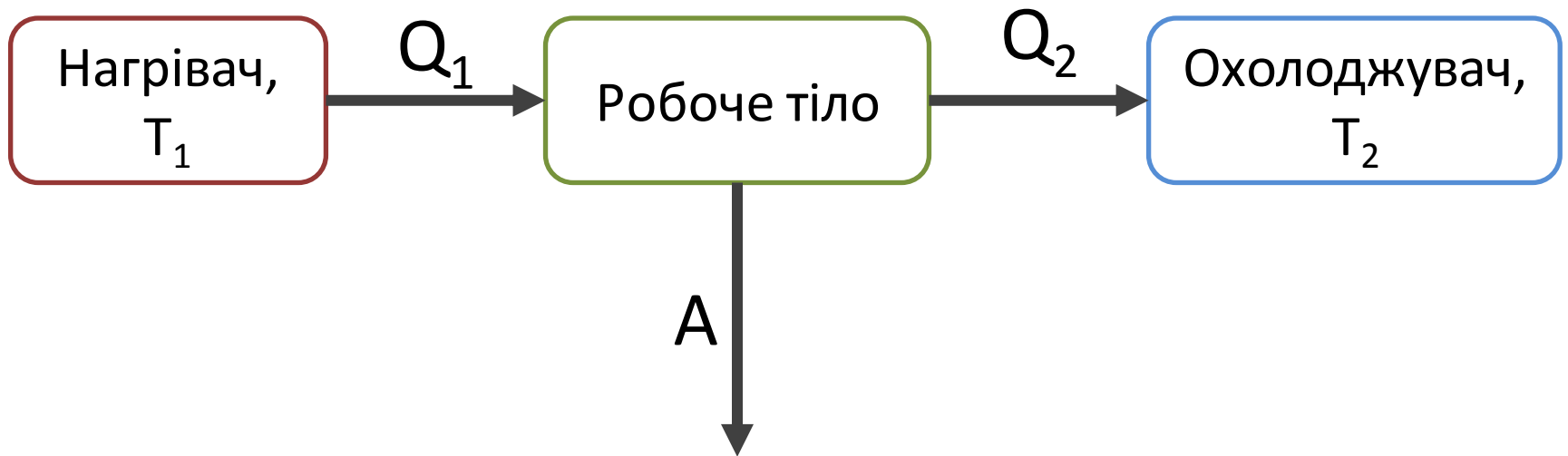
Теплота не може самочинно переходити від менш нагрітого тіла до більш нагрітого – постулат Клаузиуса.

Неможливий процес, єдиним результатом якого є перетворення тепла в роботу – постулат Томпсона.

Неможливо побудувати машину, всі дії якої зводилися б до виробництва роботи за рахунок охолодження теплового джерела (вічний двигун другого роду).

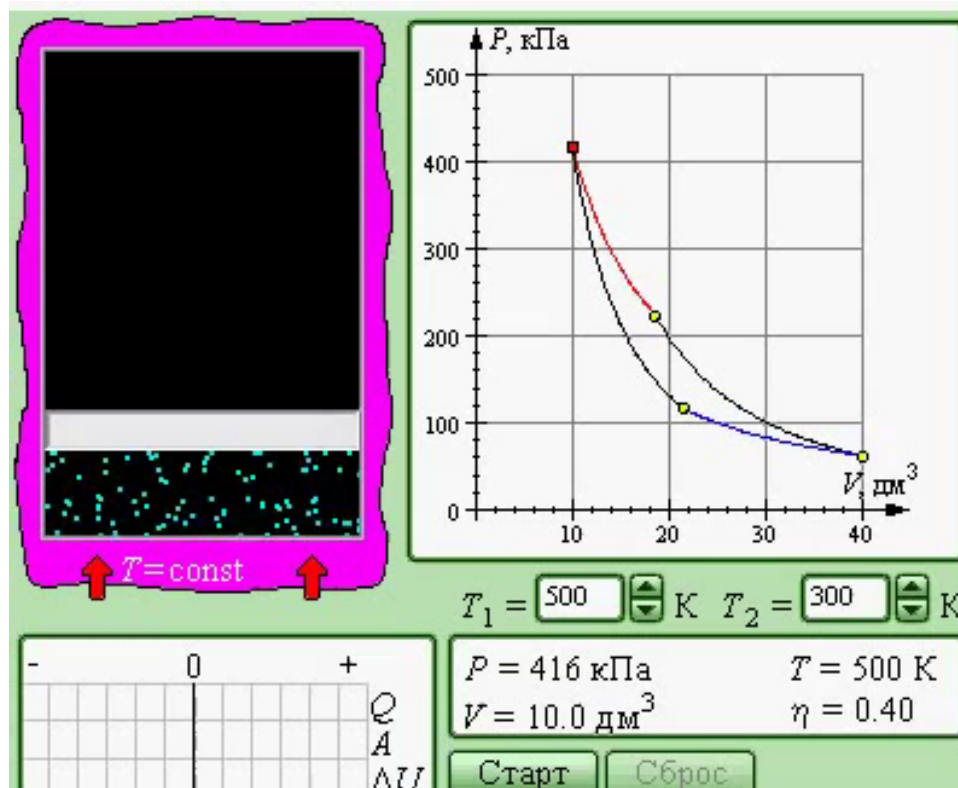
Основи хімічної термодинаміки. Термохімія

Схема теплової машини

Основи хімічної термодинаміки. Термохімія

Цикл Карно

Хімічна кінетика і каталіз

Швидкість хімічних реакцій

Швидкість хімічної реакції це число елементарних актів хімічної реакції, що відбуваються в одиницю часу в одиниці об'єму (для гомогенних реакцій) або на одиниці поверхні (для гетерогенних реакцій).

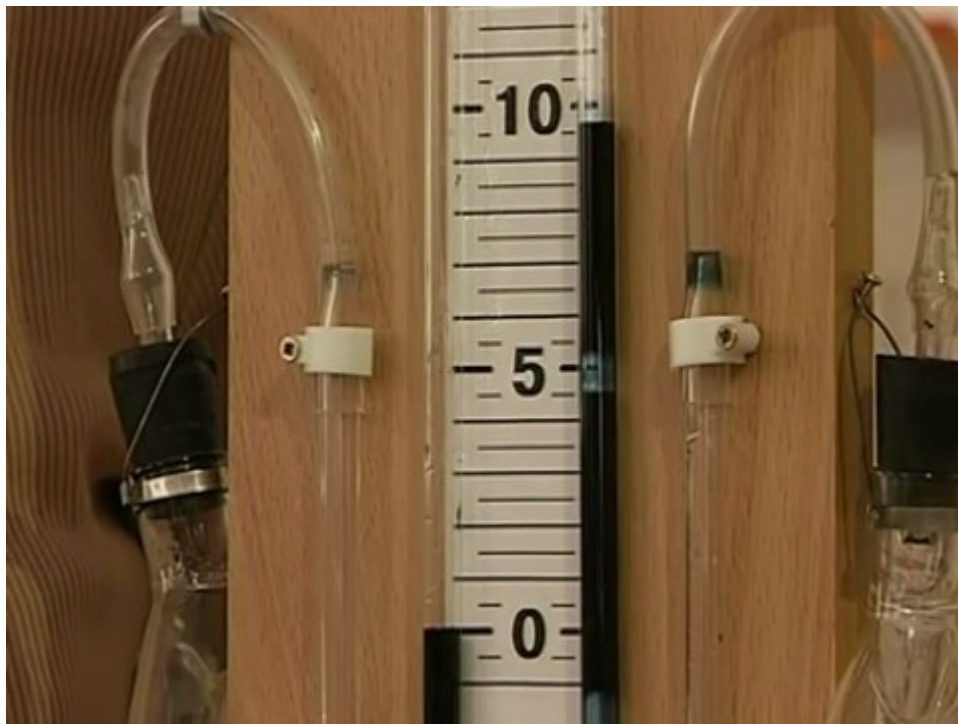
Швидкість хімічної реакції визначають як зміну концентрації реагуючих речовин в одиницю часу.

$$v = \pm \frac{dC}{d\tau}$$

$$v = \pm \frac{C_2 - C_1}{\tau_2 - \tau_1} = \pm \frac{\Delta C}{\Delta \tau}$$

Хімічна кінетика і каталіз

Вплив природи речовин на швидкість реакції

Хімічна кінетика і каталіз

Основний постулат хімічної кінетики

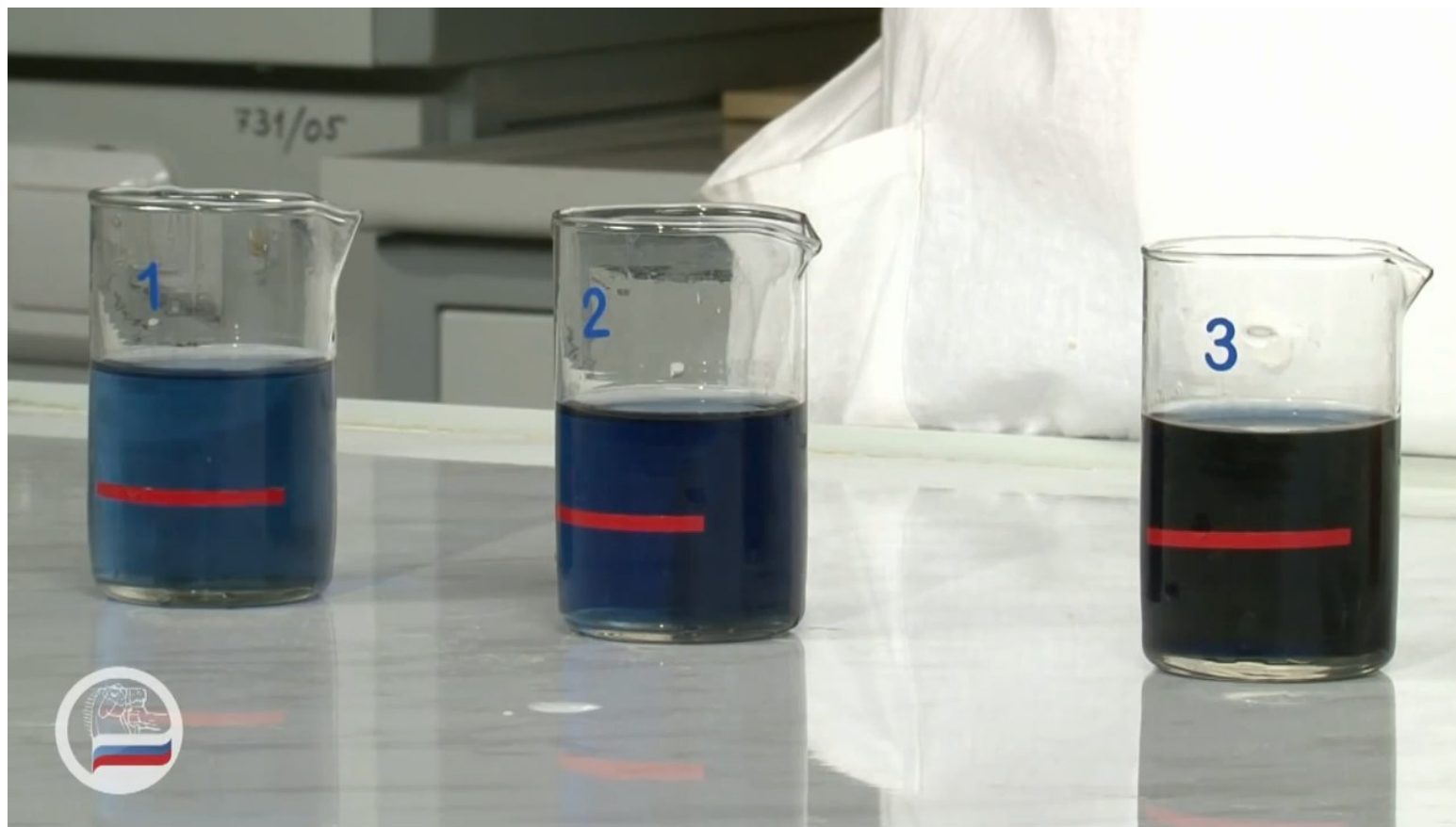
Швидкість хімічної реакції прямо пропорційна добутку концентрації реагуючих речовин, узятих в деякій степені.

$$v = kC_A^a \cdot C_B^b$$

Хімічна кінетика і каталіз

Вплив концентрації на швидкість реакції

Хімічна кінетика і каталіз

Правило Вант-Гоффа

При підвищенні температури на кожні 10 градусів константа швидкості елементарної хімічної реакції збільшується у 2–4 рази.

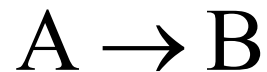
$$k_2 = k_1 \cdot \gamma^{\frac{T_2 - T_1}{10}}$$

де γ – температурний коефіцієнт швидкості реакції

Хімічна кінетика і каталіз

Теорія Ареніуса

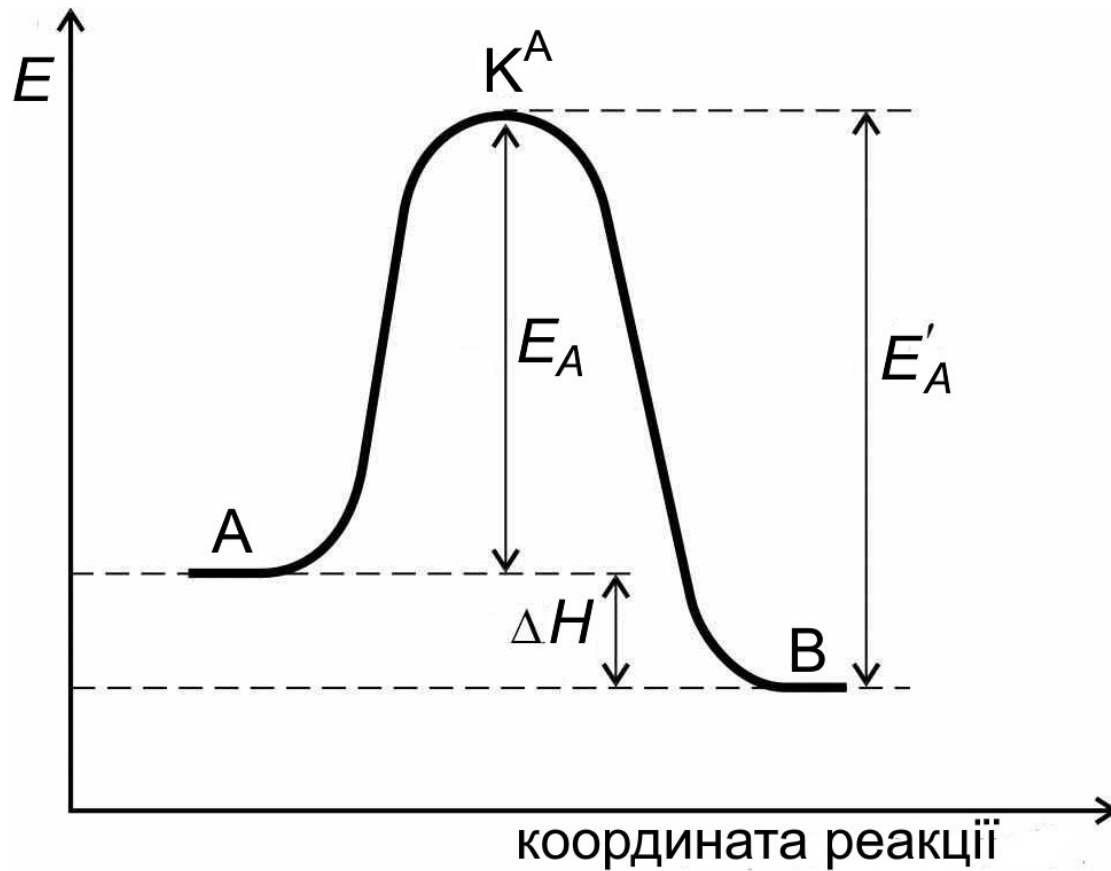
Енергія активації – це мінімальна енергія, якою повинні мати молекули, щоб їх зіткнення могло призвести до хімічної взаємодії

$$k(T) = A \exp\left(-\frac{E_A}{RT}\right)$$

Хімічна кінетика і каталіз

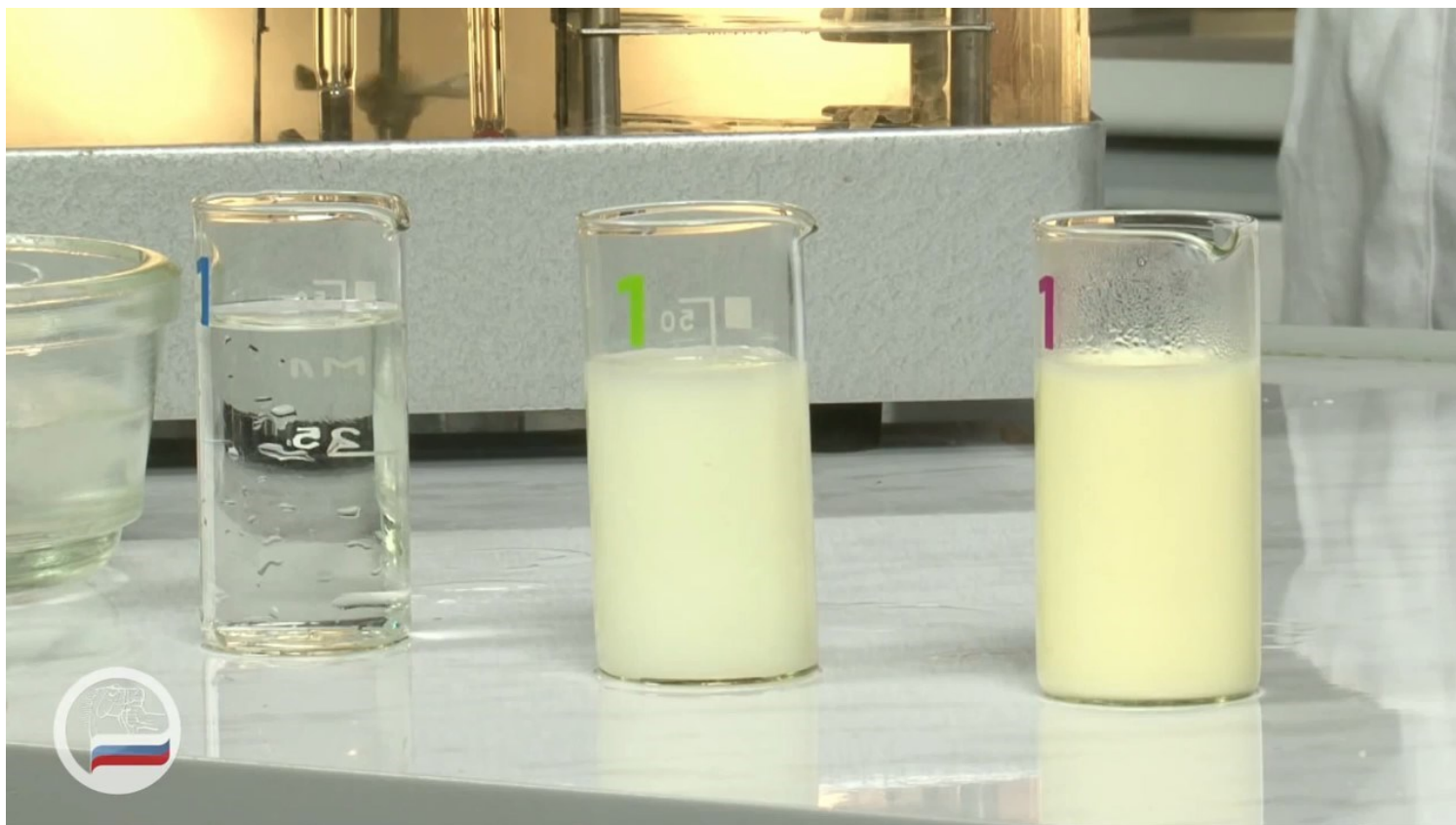
Теорія Ареніуса

Енергетична діаграма хімічної реакції

Хімічна кінетика і каталіз

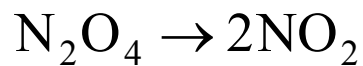
Вплив температури на швидкість реакції

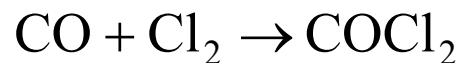
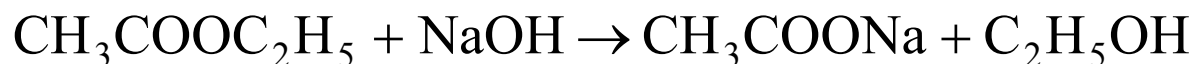
Хімічна кінетика і каталіз

Молекулярність реакцій

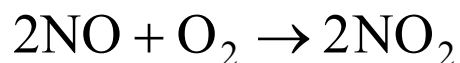
Мономолекулярні реакції $J_2 \rightarrow 2J^\bullet$

Бімолекулярні реакції $HI + HI \rightarrow J_2 + H_2$

Тримолекулярні реакції $2NO + H_2 \rightarrow N_2O + H_2O$

$$v = kC^3; \quad v = kC_1^2C_2; \quad v = kC_1C_2C_3$$

Хімічна кінетика і каталіз

Кінетичні рівняння простих хімічних реакцій

Реакції 0-го порядку

$$k_0 = \frac{C_0 - C}{\tau}$$

$$\tau_{0,5} = \frac{C_0}{2k_0}$$

Реакції I-го порядку

$$k_I = \frac{1}{\tau} \ln \frac{C_0}{C}$$

$$\tau_{0,5} = \frac{\ln 2}{k_I} = \frac{0,693}{k_I}$$

Реакції II-го порядку

$$k_{II} = \frac{1}{\tau} \cdot \frac{C_0 - C}{C_0 \cdot C}$$

$$\tau_{0,5} = \frac{1}{k_{II} \cdot C_0}$$

$$k_{II} = \frac{1}{\tau} \cdot \frac{1}{C_0^A - C_0^B} \cdot \ln \frac{C_0^B (C_0^A - \Delta C)}{C_0^A (C_0^B - \Delta C)}$$

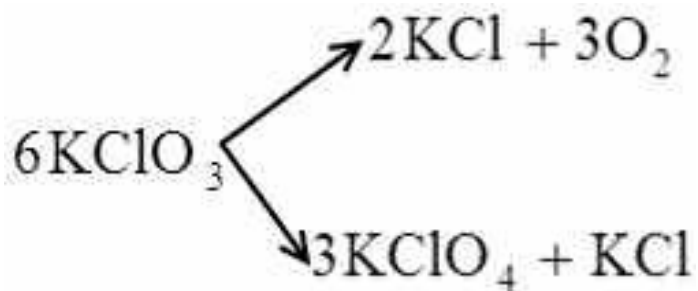
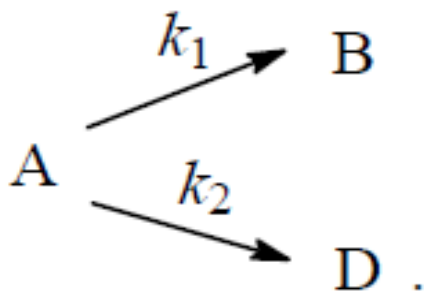
Хімічна кінетика і каталіз

Складні реакції. Оборотні та паралельні реакції

Оборотні реакції

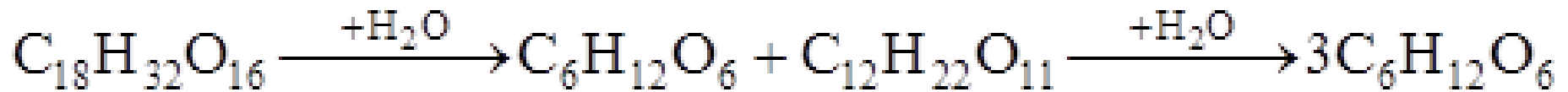

Паралельні реакції

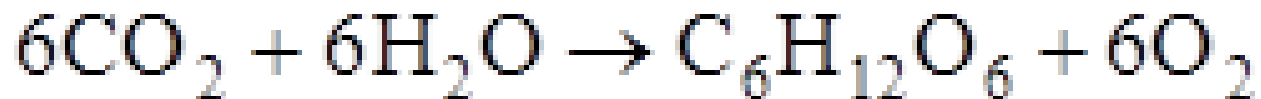

Хімічна кінетика і каталіз

Складні реакції. Послідовні реакції. Фотохімічні реакції

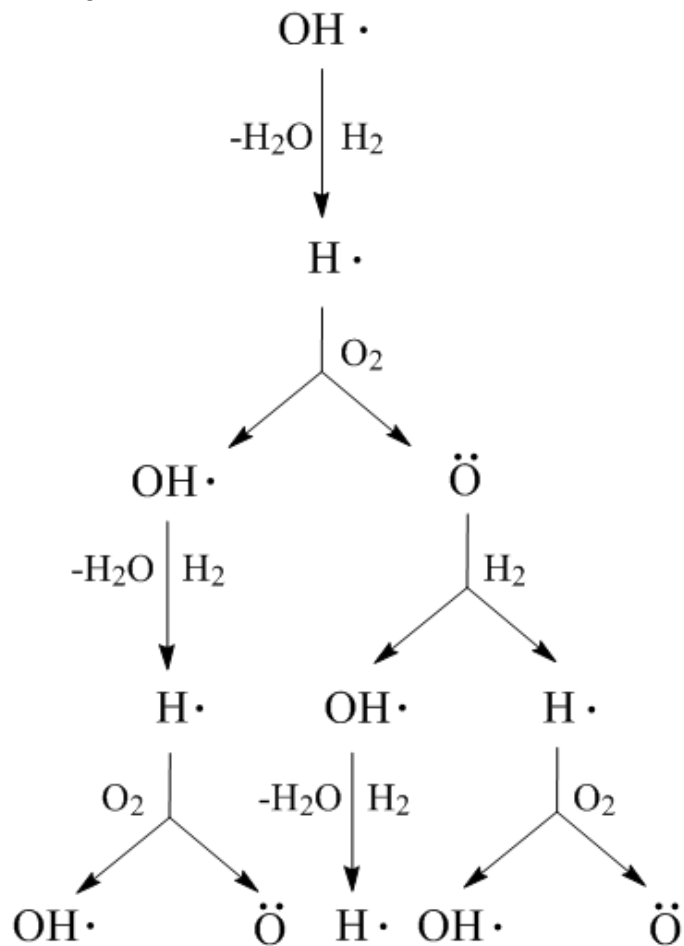

Фотосинтез

Хімічна кінетика і каталіз

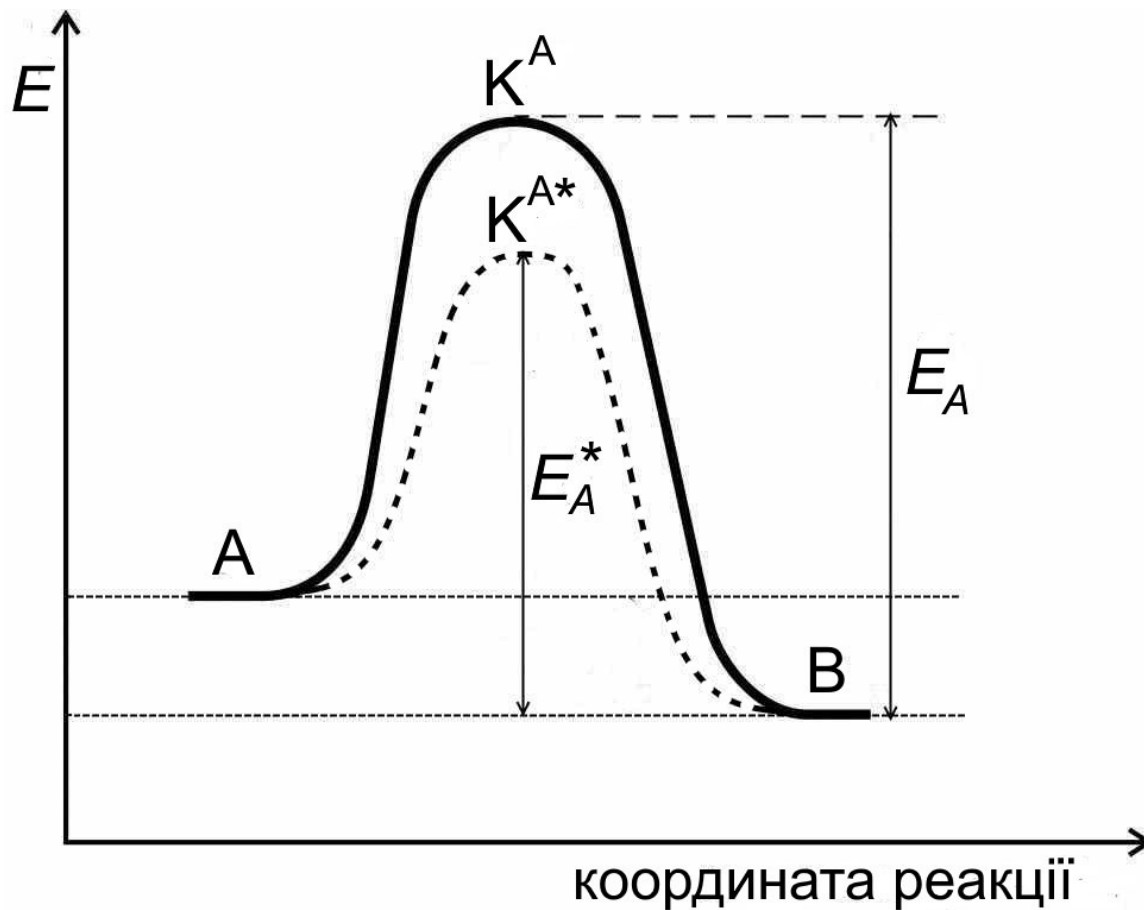
Складні реакції. Ланцюгові реакції

Розгалужена ланцюгова реакція

Хімічна кінетика і каталіз

Каталіз

Спрощена енергетична діаграма хімічної реакції без каталізатора (суцільна крива), і в присутності каталізатора (пунктирна крива)

Хімічна кінетика і каталіз

Гомогенний каталіз

$$2\text{H}_2\text{O}_2 \xrightarrow{[\text{Cu}(\text{NH}_3)_4]^{2+}} 2\text{H}_2\text{O} + \text{O}_2$$

$$[\text{Cu}(\text{NH}_3)_4]\text{SO}_4$$

$$\downarrow \quad \downarrow$$

731/05

H_2O_2

Хімічна кінетика і каталіз

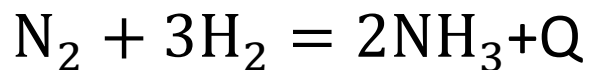
Гетерогенний каталіз

Рівновага в гомо- та гетерогенних системах

Принцип Ле-Шательє

Якщо змінити одну з умов, за яких система перебуває в стані рівноваги, то рівновага зміщується в напрямі того процесу, який протидіє зробленій зміні.

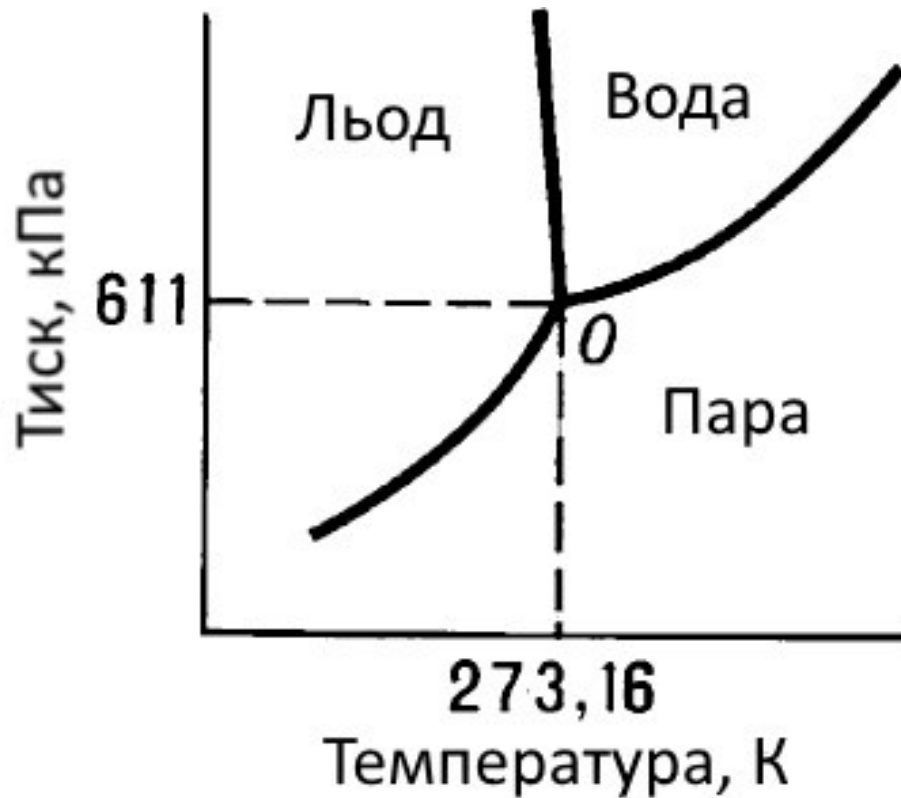
при збільшенні концентрації рівновага зміщується вправо;

при підвищенні тиску вправо;

при підвищенні температури рівновага зміщується вліво.

Рівновага в гомо- та гетерогенних системах

Рівновага в гетерогенних системах

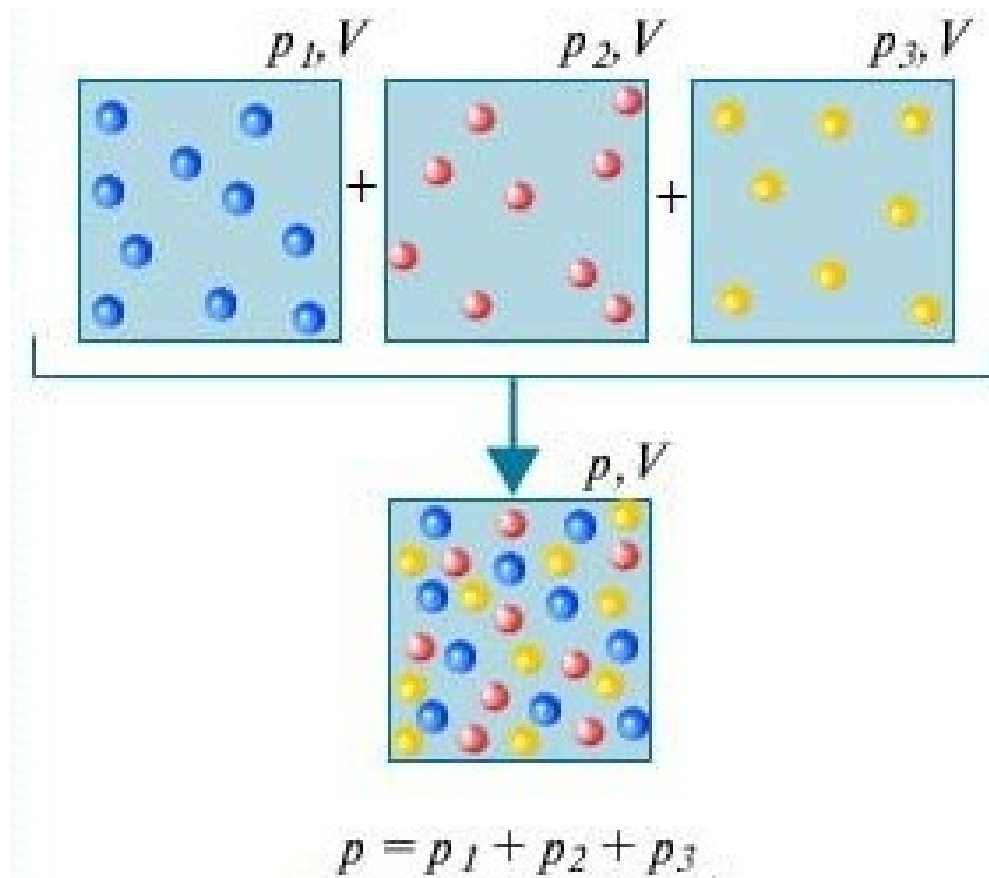

Діаграма стану води

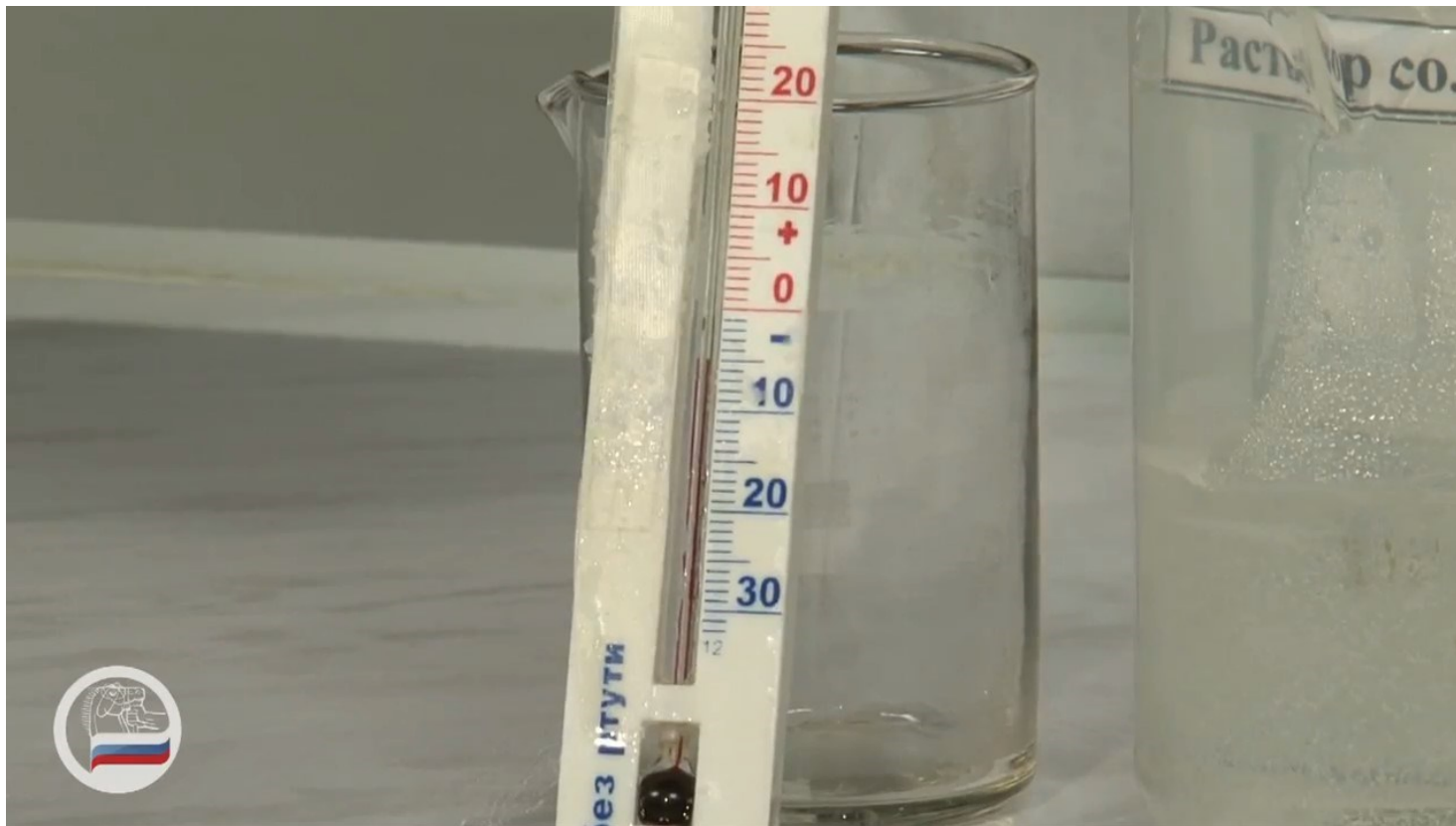
Розчини

Закон Дальтона

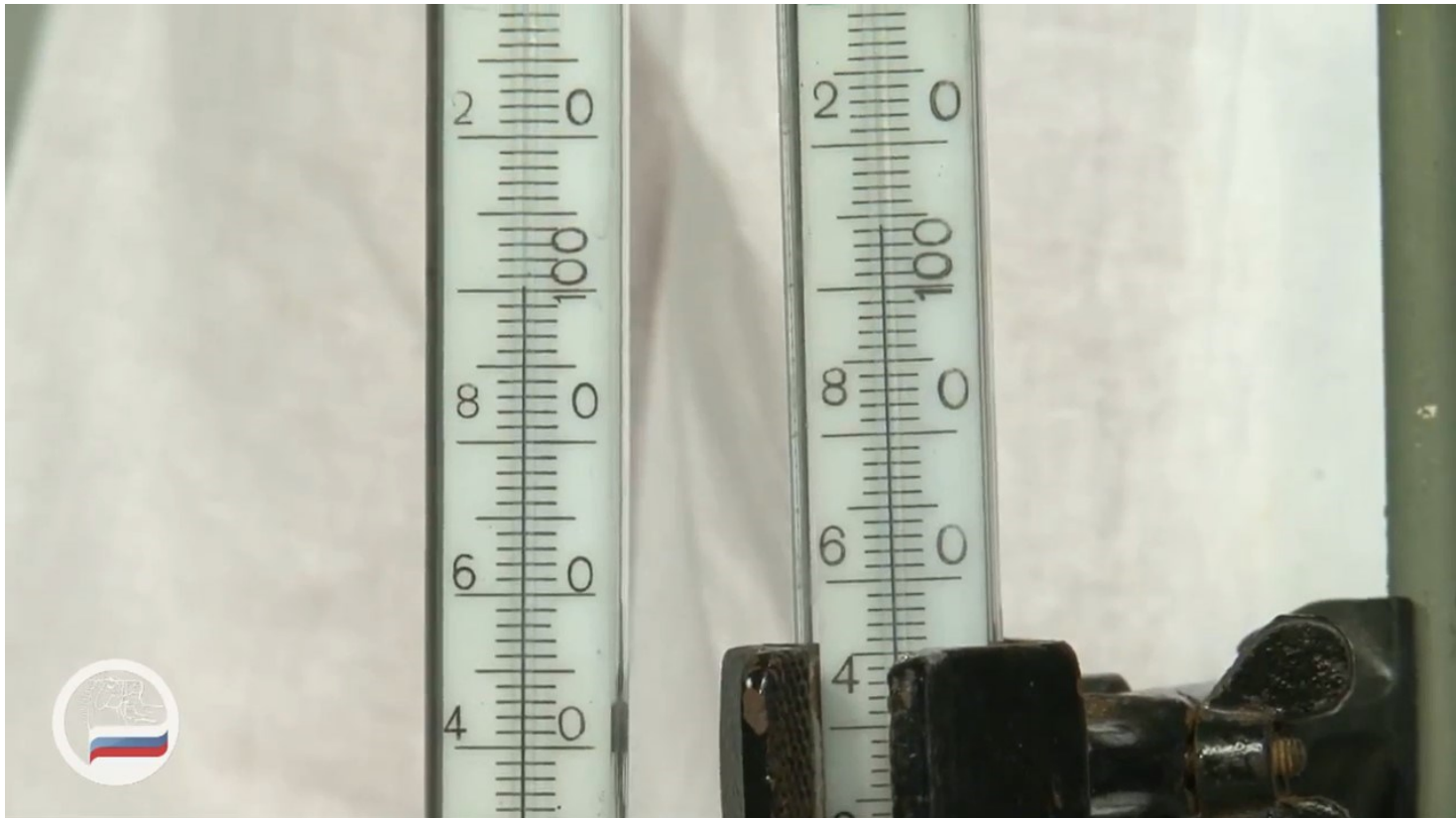
Розчини

Законі Генри. Кріоскопія

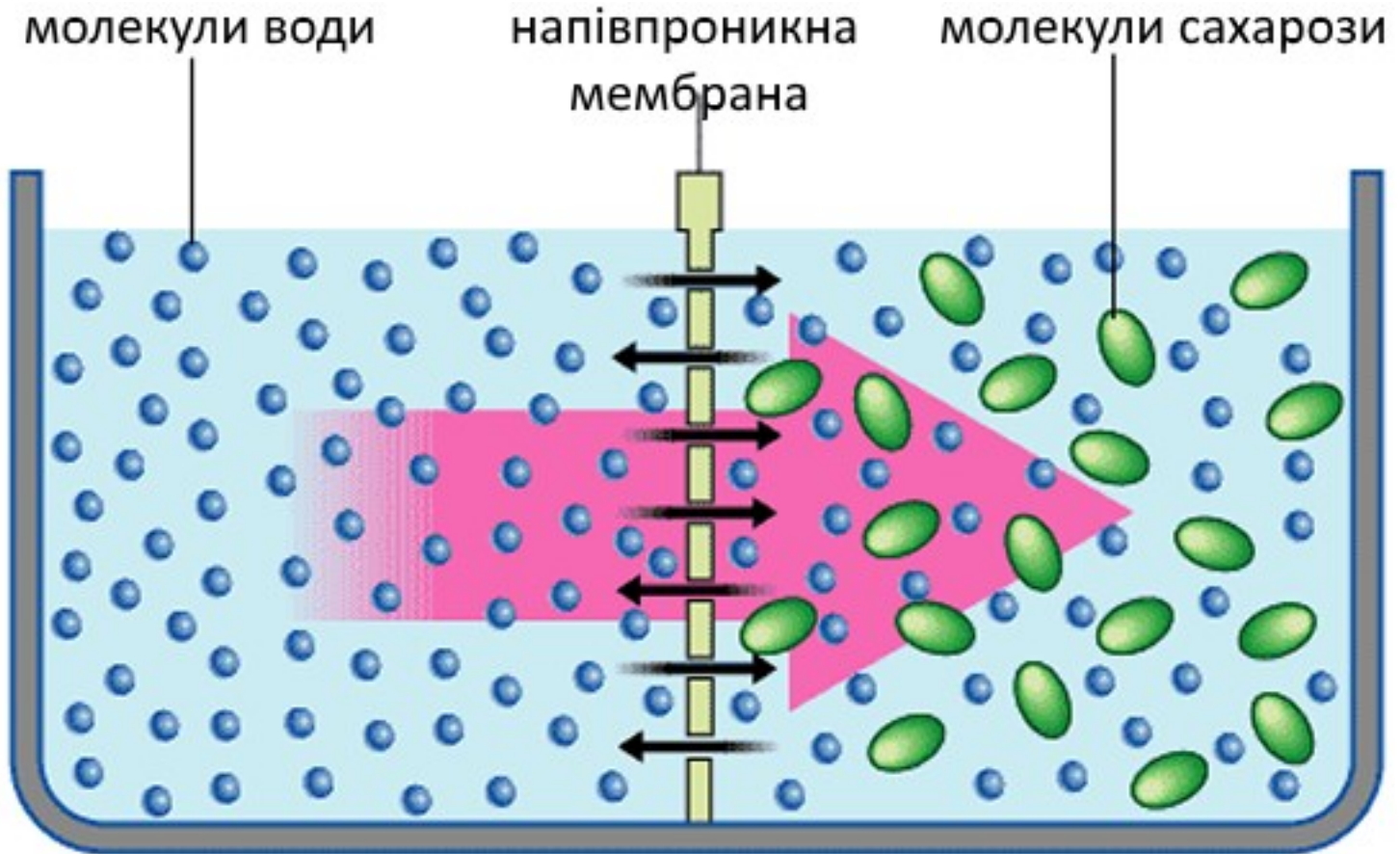
Розчини

Законі Генри. Ебуліоскопія.

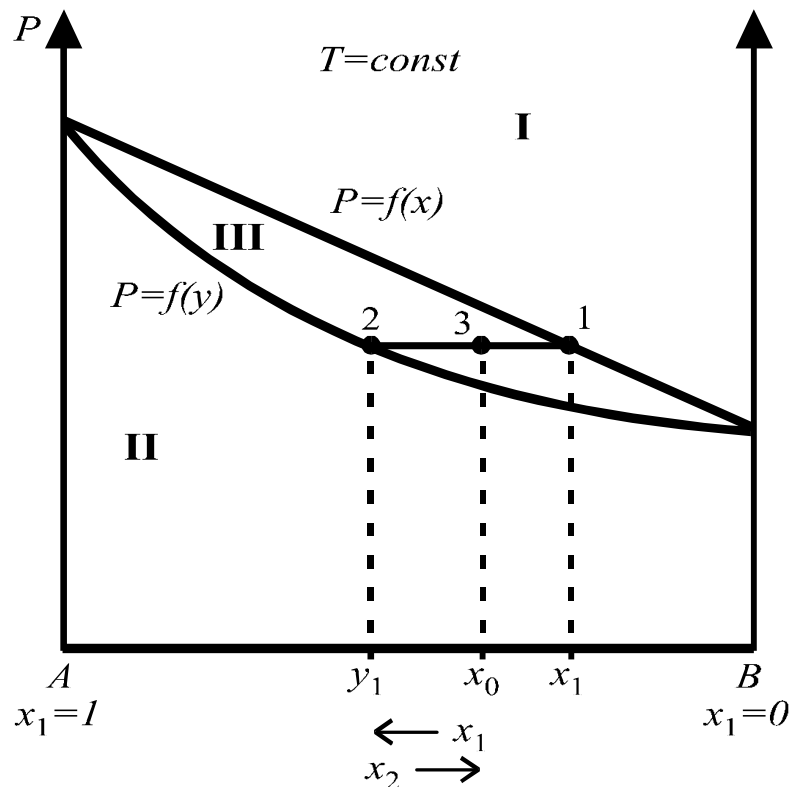
Розчини

Осмотичний тиск розбавлених водних розчинів.

РОЗЧИНИ

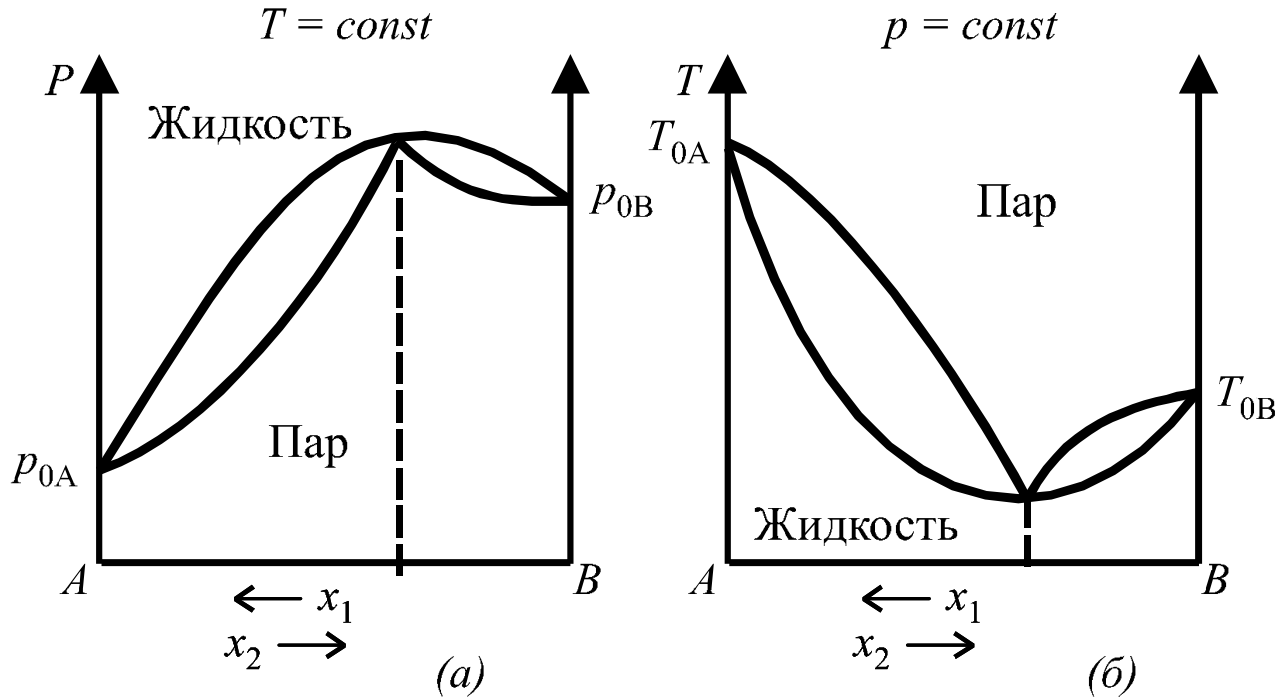
Рідкі суміші.

Залежність загального тиску пари від складу ідеального розчину і складу пари

Розчини

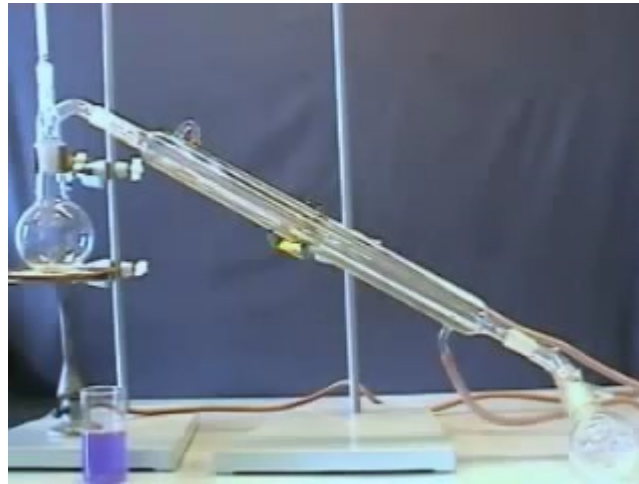
Рідкі суміші.

Діаграми стану бінарних систем з максимумом на кривій тиску пари (а) і мінімумом на кривій температур кипіння (б)

Розчини

Перегонка рідких сумішей

Розчини

Розподіл речовини в двох розчинниках, що не змішуються

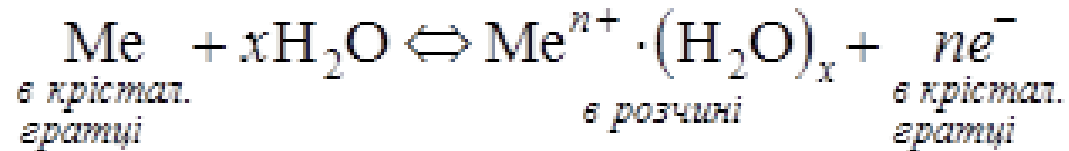
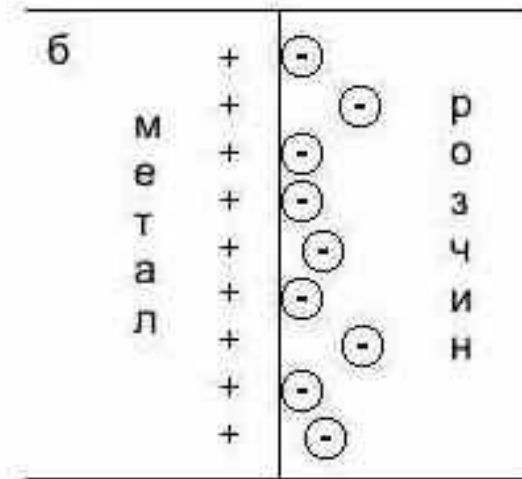
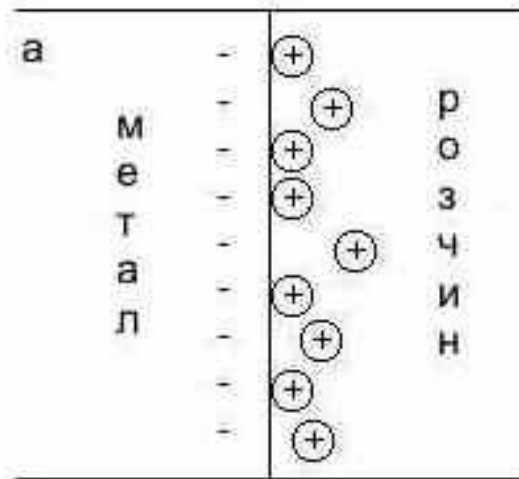

Електрохімія та електрохімічні методи дослідження

Електродні потенціали на межах фаз

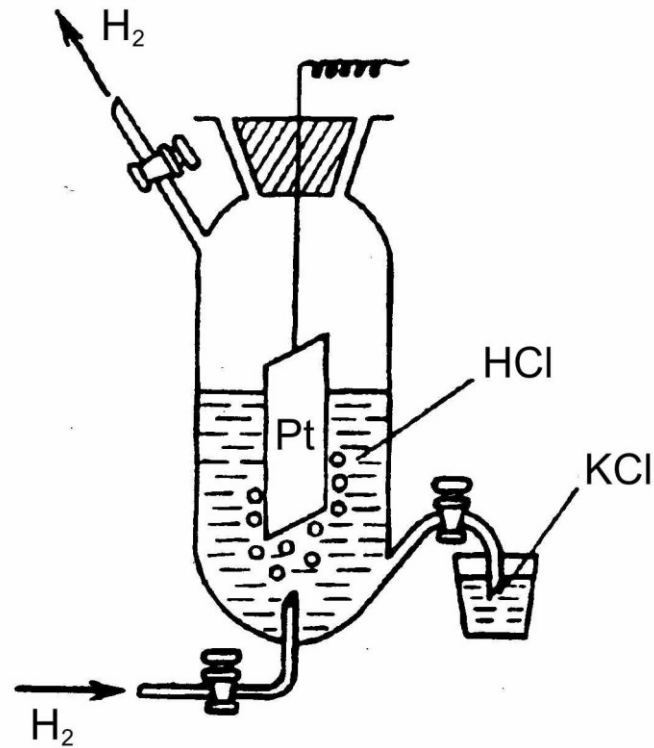
Електродні потенціали на межах фаз

Електрохімія та електрохімічні методи дослідження

Електроди

Електроди

Стандартний водневий електрод

Електрохімія та електрохімічні методи дослідження

дослідження

Електрохімічні елементи

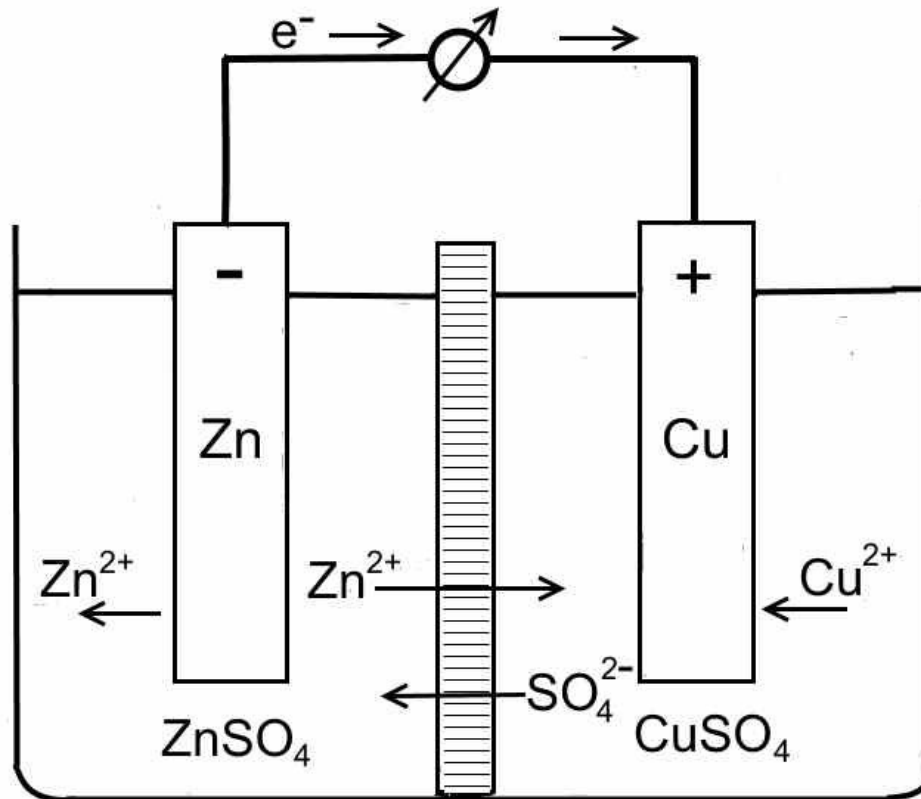

Схема елемента Даніеля-Якобі

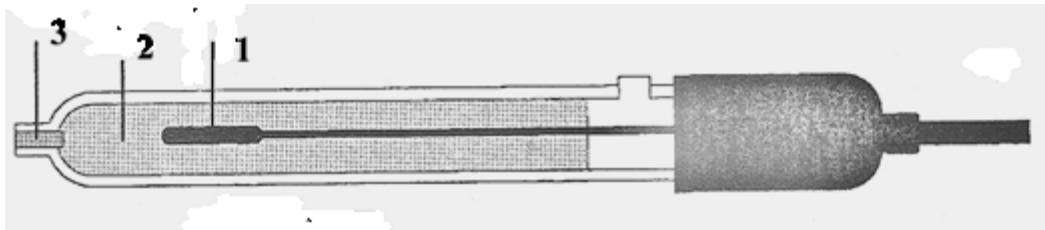

Електрохімія та електрохімічні методи дослідження

дослідження

Класифікація електродів для потенціометричного аналізу

Хлорсрібний електрод

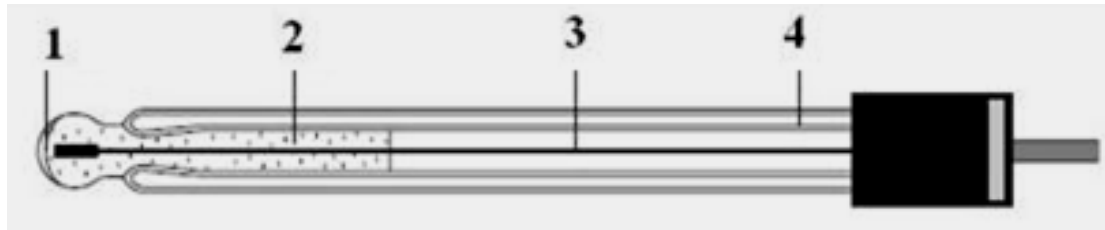
Хлорсрібний електрод: 1 – срібний дріт, вкритий аргентум хлоридом;
2 – водний розчин KCl, 3,8 моль/дм³; 3 – ключ, заповнений азбестом

Електрохімія та електрохімічні методи дослідження

Класифікація електродів для потенціометричного аналізу

Скляний електрод

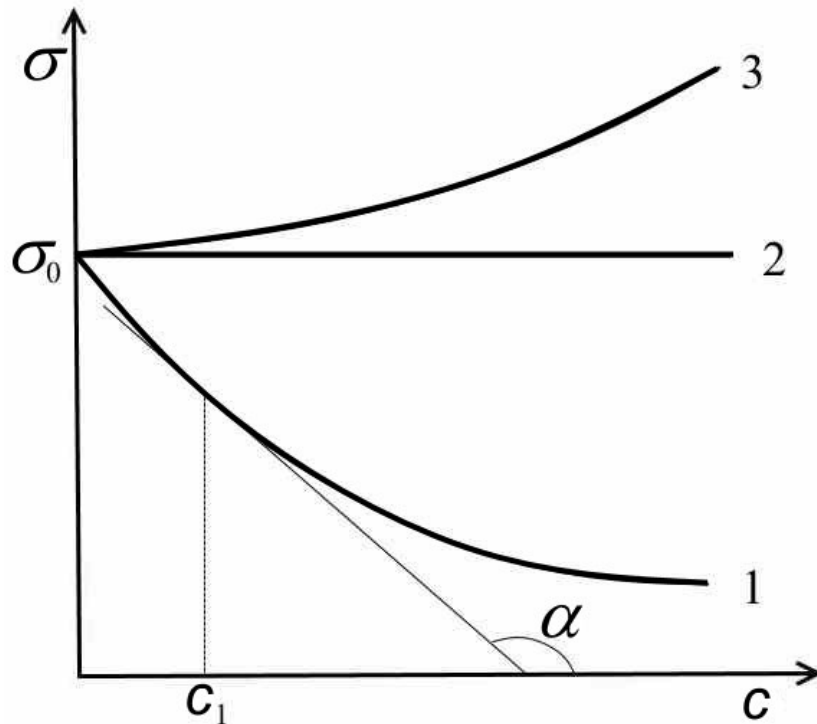

Скляний електрод: 1 – скляна мембрана; 2 – внутрішній розчин; 3 – контактний електрод; 4 – корпус

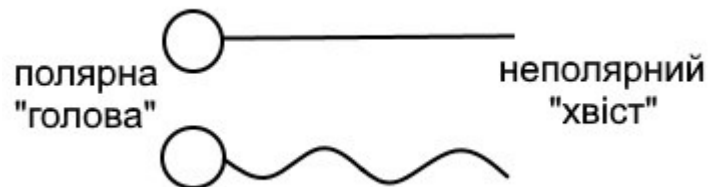

Поверхневі явища і адсорбція. Хроматографія

Поверхневоактивні речовини

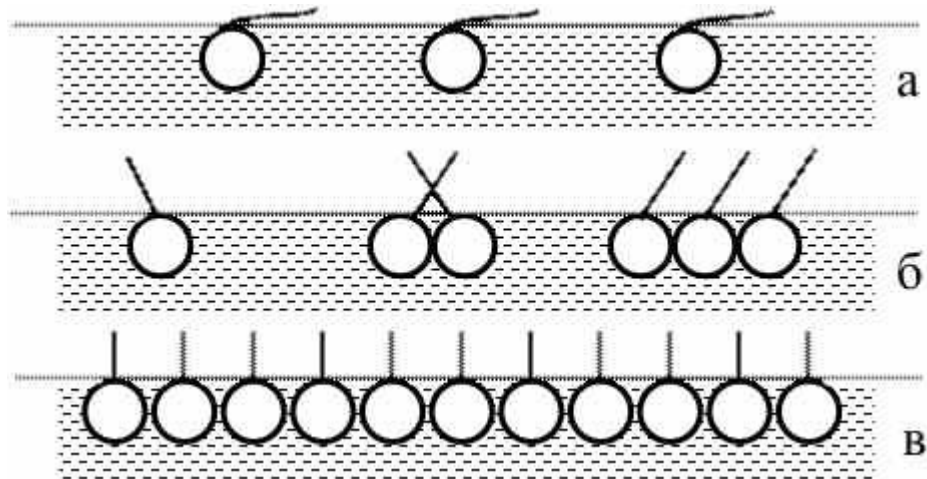

Залежність поверхневого натягу від концентрації розчиненої речовини. σ_0 – поверхневий натяг води; (1) ПАР; (2) ПНР; (3) ПІР

Поверхневі явища і адсорбція. Хроматографія

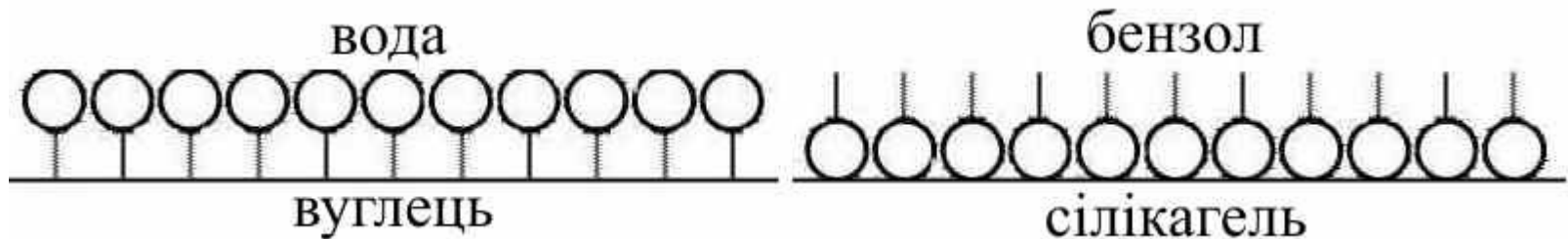
Адсорбція на межі розчин-газ

Орієнтація молекул ПАВ на поверхні водного розчину:
а – при низьких концентраціях; б – при помірних
концентраціях; в – в насиченому адсорбційному шарі

Поверхневі явища і адсорбція. Хроматографія

Молекулярна адсорбція з розчинів

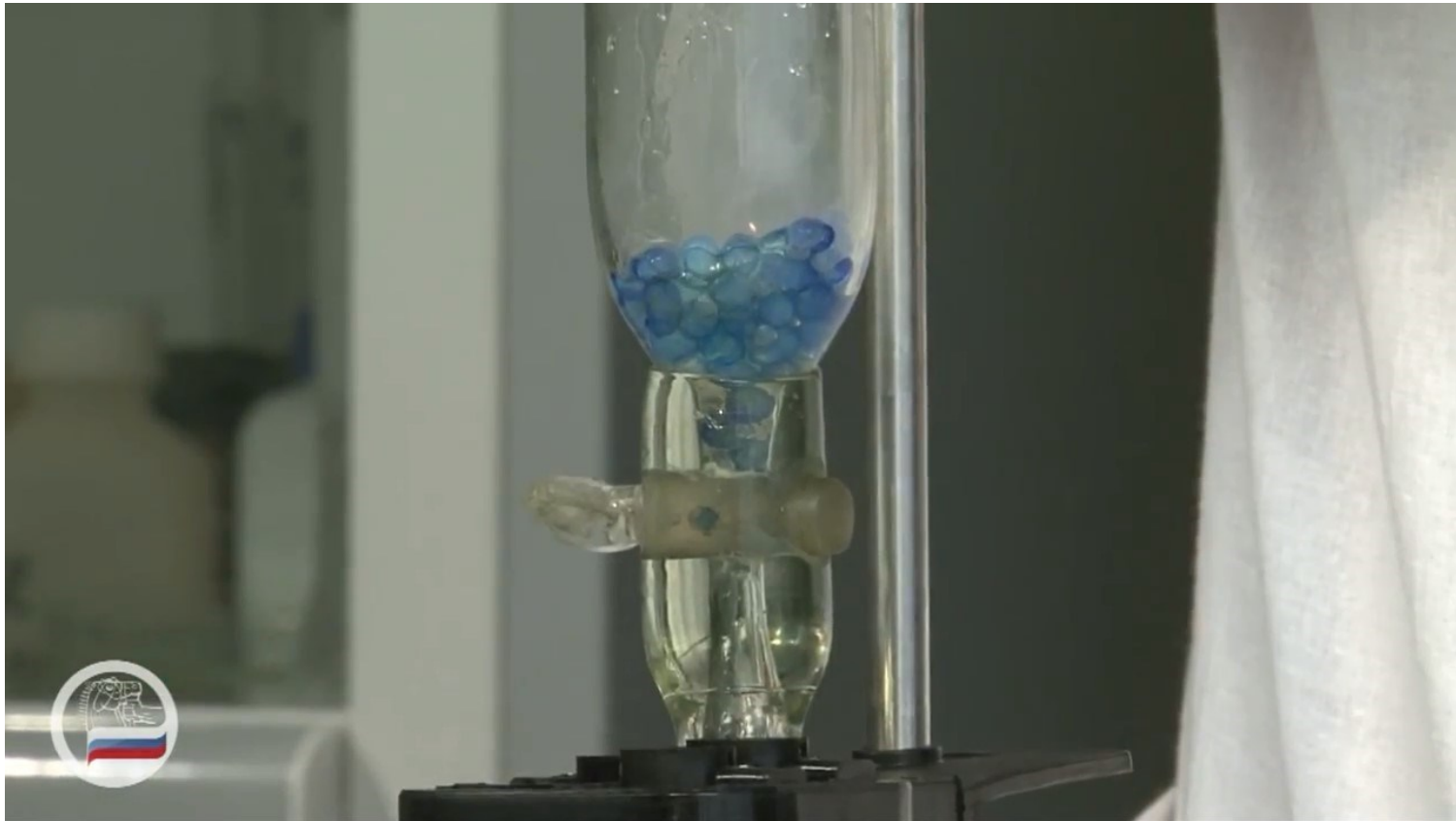

Орієнтація молекул ПАР на поверхні твердого адсорбенту

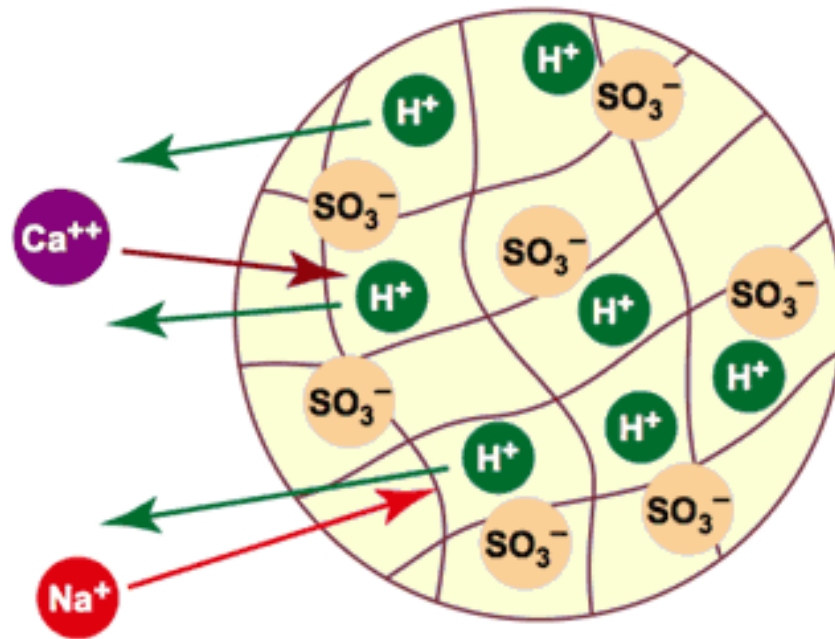
Поверхневі явища і адсорбція. Хроматографія

Молекулярна адсорбція з розчинів

Поверхневі явища і адсорбція. Хроматографія

Іонообмінна адсорбція

Поверхневі явища і адсорбція. Хроматографія

Метод рідинної хроматографії

Навчальне електронне видання
комбінованого використання
Можна використовувати в локальному та мережному режимах

ХІМІЯ Й МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СИРОВИНИ ТА МАТЕРІАЛІВ

Розділ 2. Фізична хімія сировини та товарів

Візуальне супроводження курсу
для студентів спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля
та біржова діяльність»

Укладач
ОТРОШКО Наталія Олександрівна

Відповідальна за випуск зав. кафедри хімії, мікробіології та гігієни харчування
д-р техн. наук, проф. В. В. Євлаш

Техн. редактор Н. А. Кобилко

План 2017 р., поз. 71 / __

Підп. до друку 05.12.2017. Один електронний оптичний диск (CD-ROM); супровідна
документація. Об'єм даних 0,2 Мб. Тираж 20 прим.

Видавець і виготівник
Харківський державний університет харчування та торгівлі
вул. Клочківська, 333, м. Харків, 61051.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4417 від 10.10.2012 р.